

COGNITIVE OF STUDENTS IN LANGUAGE EDUCATION DEVELOPING SKILLS

Yuldosheva Saodat Azizovna,

Associate Professor of the Samarkand Regional Center for Retraining and Advanced Training of Public Education

Annotation.

In this article, students have been discussed on the tasks carried out in the development of cognitive skills. Students are given examples of the training tasks and assignments used in the organization of independent activities.

Keywords: The process of modern education, cognitive skills, "Knowing", carefully information, memory, thinking, speech, exercise and assignments.

Zamonaviy ta'lim har bir pedagogdan kasbiy kompetentlikka ega bo'lishni, o'qitishning eng ilg'or texnologiyalarini o'zlashtirishni, fanning so'nggi yutuqlaridan xabardor bo'lishni, ta'lim oluvchilarning individual xususiyatlarini hisobga olgan holda ular bilan ta'lim-tarbiya ishlarini olib borish malakasiga ega bo'lishni taqozo etmoqda.

O'quv darslarida ta'lim oluvchilarga bir xil ta'lim-tarbiya (nazariy bilimlar, amaliy mashq va topshiriqlar) beriladi. Biroq ta'lim oluvchilarning o'zlashtirishlari va o'quv faoliyatini qabul qilishlarida har xillik ko'zga tashlanadi. Ta'lim oluvchilarning bilimlarni muvaffaqiyatli o'zlashtirishi fanga munosabati, o'quv faoliyatiga diqqatini to'g'ri yo'naltira olishi va to'g'ri taqsimlashi, idrok qilishning aniqligi, tafakkur qilishning tezligi, izchilligi, mazmundorligi, mustaqilligi, chuqurligi, esda saqlashning mustahkamligi, qayta esga tushirishning aniqligi va boshqa xususiyatlarga bog'liq. Davr talabiga ko'ra har bir o'quvchining individual uslubini, kasbiy faoliyat samaradorligini ta'minlashga yordam beruvchi kognitiv ko'nikmalarning shakllantirilishi va rivojlantirilishiga e'tibor qaratilmoqda. Shu bois ta'lim jarayonida o'quvchilarda kognitiv ko'nikmalarni rivojlantirish dolzarb vazifalardan biri hisoblanadi.

Xo'sh, "kognitiv" tushunchasi o'zi nimani anglatadi? "Kognitiv" lotin tilidan olingan so'z bo'lib, "bilaman" yoki "bilish" degan ma'noni anglatadi. Ya'ni, "bilish" jarayoni intellektual rivojlanish va tajribaning bir qismi bo'lgan fikrlash, idrok etish, xotira – axborotni saqlash, diqqat, tashqi dunyoni talqin qilish, muammolarni hal qilish, qaror qabul qilish va qator shu kabi ko'plab omillarni o'z ichiga oladi. Psixologlarning ta'kidlashicha, insonning ta'im va kasbiy faoliyatdagi muvaffaqiyati kognitiv ko'nikmalarning rivojlanganligiga bog'liq. Ularning rivojlanish darajasi qancha yuqori bo'lsa, mehnat unumdorligi shuncha oshadi.

Ta'im jarayonida o'quvchilarda kognitiv ko'nikmalarni shakllantirish va rivojlantirish uchun quyidagi vazifalar muntazam amalga oshirilishi muhim:

- diqqat – tashqi ta'sirlardan xoli tarzda diqqatni axborot-ma'lumotlarga qaratish;
- axborotni idrok etish;
- fikrlash – axborotni qayta ishlash, tahlil qilish, taqqoslash, umumlashtirish va xulosalar chiqarish, mantiqiy masalalarni bajara olish;
- xotira – axborotni yodda saqlashi, xotirlashi va qaytarishi;
- nutq – og'zaki va yozma tarzda axborot almashish;
- amaliyotda nazariy bilimlarni qo'llashi.

Ta'imdagi doimiy bir xildagi yondashuv o'quvchilar tafakkur rivojlanishiga salbiy ta'sir etadi. Aksincha, ijodkorlikka yo'naltirish, yangidan yangi bilimlar berish va amaliy ishlarni tatbiq etish orqali o'quvchilarning tafakkuri o'sadi, miya faoliyati rivojlantiriladi. Muhimi, qaysi fan yoki soha yo'nalishi bo'lmasin, to'xtab qolmaslik lozim. Ta'lim jarayonida muntazam ravishda trenajor-mashqlar, analitik va mantiqiy topshiriqlar hamda masalalarni bajartirib borish, o'quvchilar til

boyligini oshirish maqsadida yangi soʻzlarni, matnlarni yodlatish, qayta hikoyalash va munosabat bildirish orqali kognitiv koʻnikmalarni rivojlantirib borish lozim.

Ona tili (oʻzbek tili) taʼlimida oʻquvchilar mustaqil faoliyatini tashkil etishda qator oʻquv topshiriqlaridan foydalaniladi. Quyidagi trenajor-mashqlarni bajarishda diqqat jamlanadi va xotirada mavzu doirasidagi bilimlar mustahkamlanadi:

1-mashq. Nuqtalar oʻrniga mos qator unlilarni (ia, io, ai, oi, ea) qoʻyib yozing va talaffuzini izohlang.

Alkol..d, t..tr, ukr..n, s..d, mill..n, b..logiya, mater..l, mill..rd, rad.., moz..ka, ellips..d, sh..r, ..la, rad..tor, stad..n, tab..t, m..shat shar..t, d..m, ok..n, l..reat .

2-mashq. Nuqtalar oʻrniga i yoki ñ harflaridan mosini qoʻyib koʻchiring.

But...n, sov...q, uyq..., kulg..., shov...llamoq, sup...rmoq, quv...r, uch...n, qiz...q, ...st...qlol.

Axborotni yodda saqlash, xotirlash va qaytarish orqali oʻquvchilar xotirasi charxlanadi. Jumladan, unli harflar bilan boshlanadigan xalq maqollaridan yoddan aytish trenajor-mashqi orqali amalga oshirish mumkin:

“A” harfiga:

1. Aql bilan odob egizak. 2. ... 3. ...

“O” harfiga:

1. Otangni koʻrsang, otdan tush. 2. ... 3. ...

“I” harfiga:

1. Ilm baxt keltirar, Bilim taxt keltirar. 2. ... 3. ...

Diqqat qilish, fikrlash hamda amaliyotda nazariy bilimlarni qoʻllashga qaratilgan quyidagi trenajor-mashqlarni qoʻllash maqsadga muvofiqdir:

1-mashq. (- unli harf belgisi, = undosh harf belgisi). Dimlama va anor soʻzlariga mos keladigan chizmalarni belgilang.

a) - - = - - - -, - - - =;

b) - - - - - -, = - - - - ;

s) - - - - - -, - - - =;

d) - - - - - -, - - - =.

2-mashq. Oʻ, i, e unlilari bilan boshlanuvchi soʻzlar yozing. Namuma:

oʻ	i	E
oʻyin	ish	Elak
oʻjar	ishtaha	Etak
oʻrdak	itoat	ertak
...

3-mashq. Asosda qoʻshimcha qoʻshilishi natijasida sodir boʻlayotgan oʻzgarishlarni belgilang.

Angla, sanoqsiz, yashovchan, pasaymoq, susaymoq, yigʻloqi, dumaloq, qaynoq, sayroqi, soʻroqsiz, oʻrna, qulogʻi, boʻyogʻi, tomogʻi, tilagi, yuragi, shahrimiz, koʻngli, singlisi, mening, undan, bunday, ekkani, eshikka, bogʻga, boqquncha, ekkuncha, chohga.

Oʻquvchilarni fikrlashga, axborotni qayta ishlash, tahlil qilish, taqqoslash, tasniflashga undaydigan topshiriqlar, boshqotirmalar orqali ham kognitiv koʻnikmalar rivojlantiriladi.

Topshiriq. Bosh harflarning imlosiga diqqat qiling va soʻzlarni muvofiq ustunga kiritib yozing.

Shaxs nomi	Oʻrin-joy nomi	Tashkilot nomi	Yulduzlar nomi	Mahsulot nomi	Suv havzalari nomi	Bayramlar nomi

Tohirjon, Shuhratbek, Sayfi Saroyi, Habib Abdullayev; Xiva, Zarafshon, Mirzachoʻl, Amudaryo, Norin, Chortoqsoy; Qurama, Bobotogʻ, Hisor; Markaziy Osiyo, Shimoliy Amerika, Janubiy Koreya; Quyosh, Merkuriy, Saturn; «Mahalla» jamgʻarmasi, «Matiz» avtomobili, «Turon» ishlab chiqarish birlashmasi; Mustaqillik bayrami, Navroʻz bayrami; Oʻzbekiston Respublikasi ichki ishlar vazirligi, Don mahsulotlari davlat-aksionerlik korporatsiyasi «Oʻzdonmahsulot», YUNESKO tashkiloti. Oʻquvchilarni mustaqil fikrlashga, oʻz nuqtayi nazarini ogʻzaki va yozma tarzda ifodalashga, real vaziyatlarga toʻgʻri baho berish va mantiqiy izchil xulosalar chiqarishga undaydigan topshiqilarni amaliyotda muntazam qoʻllash taʼlim samaradorligini yanada oshiradi.

Topshiriq: Jurnalistik – bu masʼuliyatli kasb, tibbiyot sohasi bilan uygʻunligi bor. Insonlarning turmushidagi va kasbiy faoliyatidagi muammolarni bartaraf etishga yordam beradi yoki aksincha salbiy taʼsir qiladi.

Ushbu vaziyatga fikr bildiring. OAV dagi axborotlar insoniyat tafakkuriga va sogʻligiga taʼsir koʻrsatadimi? Sizningcha, kimlar ushbu kasb egalari boʻlishga munosib? Bayon qilayotgan fikrlaringizni hayotiy misollar bilan dalillang.

Umuman olganda, oʻquvchilarning kognitiv koʻnikmalarni shakllantirish va rivojlantirish uchun, avvalo, oʻquvchilarning bilish jarayonlari, xulq-atvori va oʻzaro munosabatlaridagi individual xususiyatlarni inobatga olish muhim. Mashgʻulotlarda oʻquvchilarning intellektual rivojlanishiga urgʻu berish; ularning sezgi, idrok, xotira, tafakkur, xayol kabi bilish jarayonlariga xos individual xususiyatlari va kognitiv koʻnikmalarini rivojlantirishga imkoniyat beruvchi vaziyatlarni yaratish; mustaqil fikrlashga, kuzatuvchanlikka, atrof-muhitdagi har qanday yangiliklarga qiziqish bilan munosabatda boʻlishga, ijodkorlik va muloqotchanlikka oʻrgatib borish orqali aqliy jihatdan yetuk, mustaqil fikrlovchi, barcha xususiyatlariga koʻra boshqalardan ajralib turuvchi shaxsni tarbiyalashga erishish mumkin. Bu jarayonda oʻquvchilar faoliyatidagi yutuqlarini vaqtida aniqlab va ragʻbatlantirib borish ham katta ahamiyat kasb etadi.

Xulosa qilib aytganda, oʻquv mashgʻulotlari sifatini oshirish orqaligina oʻquvchilarning kognitiv koʻnikmalarni shakllantirib, rivojlantira olamiz.

Foydalanilgan adabiyotlar roʻyxati:

1. Холодная М.А. Когнитивные стили. О природе индивидуального ума. – М.: СПб: “Питер”, 2004. 384 с.
2. Фомин А.Е. Метакогнитивный мониторинг обнаружения учебных проблем // Известия Смоленского государственного университета. 2012. № 3 (19). С. 535–542.
3. Савин Е.Ю., Фомин А.Е. Когнитивные и личностные факторы уверенности в знании конкретной предметной области // Известия Тульского государственного университета. Гуманитарные науки. 2011. № 3. С. 396–403.